

УДК (477)«1945–1950»

Олег Кондратенко*

НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ КОМІСІЇ ПО ІСТОРІЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВІЙНИ НА УКРАЇНІ АН УРСР (1945–1950 рр.)

У статті розкрито діяльність званої у свій час академічної історичної установи – Комісії по історії Вітчизняної війни на Україні. Автор показує основні напрями науково-дослідної роботи структурних підрозділів інституції, репрезентуючи тематику досліджень, науково-популярizaційну діяльність та науковий доробок її вчених упродовж 1945-1950 рр.

В статье раскрыто деятельность известного в свое время академического исторического учреждения – Комиссии по истории Отечественной войны на Украине. Автор показывает основные направления научно-исследовательской работы структурных подразделений институции, репрезентируя тематику исследований, научно-популярizaционную деятельность и научное наследие ее ученых в период 1945-1950 гг.

This article reveals the work of Patriotically war History Comity academical historical establishment in Ukraine known in this time. The author represents the main trends of scientific research activity of this institution, representing the topic of researches, scientific and popularized activity and scientific and popularized activity and scientific work of its scientists during 1945–1950.

Характерною ознакою питання діяльності такої академічної наукової інституції, як Комісії по історії Вітчизняної війни є те, що останнє фактично зовсім не розглядається сучасними науковцями. Для певного заповнення цієї прогалини в українській історіографії і є власне покликання нашої статті.

Відзначимо, що питання діяльності Комісії знайшло своє поверхове відображення у незначній кількості публікацій тодішніх сучасників – переважно працівників цієї установи. Так, впродовж 1940-х рр. у академічному виданні Президії «Вісті АН УРСР», вийшло кілька статей таких науковців, як Ф.П. Шевченко¹, Д.В. Гак², П.Г. Софінов³, К.А. Деляуров⁴, які стосувались в основному завдань виконання Комісією тематики наукових досліджень. Характерною рисою подібних оглядово-звітних публікацій є поверховість та схематизм, а також недостатнє використання архівних джерел. У зв'язку з цим вони не містять достатньої інформації для вивчення діяльності цієї академічної історичної установи.

Згодом, після ліквідації Комісії у 1950 р. з незрозумілих нами причин вивчення діяльності установи випало з поля зору науковців.

---

* **Кондратенко Олег** – кандидат історичних наук, доцент Національного авіаційного університету.

Передусім зазначимо, що Комісія по історії Вітчизняної війни на Україні в результаті своєї науково-дослідної роботи залишила по собі значний масив науково-організаційної та науково-дослідної документації, котра у повній мірі дозволяє дослідити діяльність даної установи. Завдяки аналізу цих документів з'ясовано, що наукова діяльність Комісії мала свою специфіку та значно відрізнялась від роботи інших історичних установ АН УРСР. Дана відмінність полягала в тому, що основним напрямом науково-дослідної роботи Комісії була організація збору, аналіз, археографічне опрацювання та публікація документів, котрі стосувались подій періоду Великої Вітчизняної війни на Україні. Як відзначав у одному зі своїх виступів голова ВСН М.В. Птуха, що: «Головне завдання Комісії – збирання, наукове опрацювання, підготовка до друку і публікація документів і матеріалів по історії Вітчизняної війни. Монографічні дослідження будуть вестись Комісією в розділі окремих питань»⁵. Формування документальної бази у подальшому стало основою для підготовки монографічних і науково-популярних праць⁶. Перші кроки у науковій роботі Комісії позначились цілим рядом труднощів, які поряд з кадровими проблемами були викликані надзвичайною розпорошеністю документів з питань Вітчизняної війни по різних установах та організаціях УРСР.

В контексті розгортання наукової роботи Комісії одним із завдань її колективу в перші повоєнні роки стали запис та публікація стенограм спогадів учасників руху Опору та бойових дій, а також тих осіб, які пережили окупаційний режим. Крім того співробітники установи займались археографічним опрацюванням та публікацією щоденників керівників партизанських з'єднань, звітів командирів Червоної армії, документів штабу партизанського руху тощо. Працівники Комісії на основі зібраних документів готували наукові та науково-популярні праці щодо висвітлення питань окупаційного режиму, боротьби українського народу в тилу німецько-фашистських загарбників тощо. Ще одним науковим завданням колективу установи було складання так званих хронік найважливіших подій періоду Вітчизняної війни на Україні. Збір різного роду документальних матеріалів мав стати початком накопичення та створення джерельної бази з історії Вітчизняної війни на Україні. Щорічно для збору документів науковцями Комісії здійснювалось цілий ряд наукових експедицій у всі області України, в яких приймали участь працівники архівних установ та студенти університетів. Задля сприяння збору документів на всій території України вже у 1945 р. постало питання щодо створення спеціальних обласних комісій. Тому цього року було затверджено положення про організацію роботи обласних комісій по історії Вітчизняної війни. У 1946 р. було створено 11 таких обласних комісій⁷. Водночас за сприяння Комісії по історії Вітчизняної війни на Україні було організовано низку спеціальних комісій при Міністерствах УРСР та комітетах РМ УРСР, на які покладалось завдання відбору та копіювання всіх необхідних документів та матеріалів з метою подальшої їх публікації⁸.

Комісія по історії Вітчизняної війни на Україні впродовж 1945–1950 рр. працювала над рядом проблем з вивчення історії Великої Вітчизняної війни на

Україні, серед яких: «Україна у Вітчизняній війні Радянського Союзу (1941–1945)», «Ратні та трудові подвиги радянського народу в роки Вітчизняної війни» та «Німецько-фашистський окупаційний режим на території УРСР (1941–1944)». У рамках зазначених наукових проблем співробітники Комісії створювали наукові та науково-популярні праці, які водночас мали доводити визначальну роль російського братнього народу у визволенні України від фашистських загарбників та розкривати значення їх спільної боротьби у Великій Вітчизняній війні.

Згідно звіту про роботу Комісії за 1945 р.: «Організацію робочого апарату Комісії по історії Вітчизняної війни на Україні було розпочато ще у 1944 році. Втім, за штатним розписом 1944 р., утворення будь-яких відділів в складі Комісії не було санкціоновано»⁹. Установа не могла вчасно розпочати науково-дослідну роботу у зв'язку з неукомплектованістю її відділів науковими кадрами та через відсутність спеціальних робочих приміщень. Також певні труднощі у розгортанні діяльності Комісії були пов'язані з опануванням співробітниками німецької мови для проведення повноцінної наукової роботи. Однак, вже у 1945 р. співробітники Комісії розпочали збір та підготовку до друку документів і матеріалів з історії Великої Вітчизняної війни та окупаційного режиму на Україні. Впродовж цього року Комісія підготувала до друку 18 звітів партизанських загонів (1420 машинописних сторінок), котрі діяли в часи війни на території України; застенографувала 48 бесід з учасниками Вітчизняної війни та особами, які повернулись з німецької неволі; виявила і прийняла за актами понад 1 тис. екземплярів книг, 6884 газет та журналів, що виходили в період окупації на німецькій та румунській мовах; збрала 83 тис. одиниць епістолярію та 4 щоденники¹⁰.

Отже, попри труднощі, що виникли при налагодженні роботи Комісії, вже протягом перших двох років її співробітниками було закінчено виконання 10-ти наукових тем.

Так як всі історичні установи, Комісія по історії Вітчизняної на Україні після відповідних вказівок з гори, мала розробляти свою головну наукову тему зі створення синтетичного курсу. Такою темою, починаючи з 1945 р., стала: «Україна в період Великої вітчизняної війни Радянського Союзу (1941–1945)». Виконання даної теми передбачало створення узагальнюючої наукової праці щодо участі України у Вітчизняній війні на основі накопиченого документального масиву. В звіті Комісії за 1945 р. відзначалось, що: «Кінцевим результатом діяльності Комісії має бути підготовка і видання фундаментальної історії «Україна у Великій Вітчизняній війні народів СРСР 1941–1945 рр.»¹¹. Перші кроки щодо розробки провідної теми були здійснені у 1946 р., які визначались складанням плану-проспекту та підбором матеріалу для підготовки майбутньої монографії. Виконання даної теми водночас передбачало і підготовку 6-го (останнього) тому «Історії Української РСР», присвяченого Великій Вітчизняній війні на Україні, проте згодом робота над томом була припинена, а всі сили співробітників Комісії було зосереджено на виконанні головної теми. Саме про це йшлося у звіті Комісії за 1947 р., що: «В загальному комплексі робіт з підготовки фундаментальної історії Вітчизняної війни, на перших порах діяльності Комісії, завданням

організації документальної бази для вивчення і дослідження процесів цього періоду було провідним і вирішальним»¹².

У зв'язку з роботою над головною темою та розгортанням боротьби з багатотемністю з плану Комісії було знято одразу 12 наукових тем, серед яких: «Бойова діяльність і воєнна організація партизанських загонів України», «Громадяни УРСР на каторзі у фашистській Німеччині в 1941–1945 рр.», «Огляд архівних джерел про окупаційний режим на Україні», «Документальні джерела з історії партизанського руху на Україні в період Великої Вітчизняної війни», «Мемуарні джерела з історії Вітчизняної війни на Україні» та ін.¹³. У роботі Комісії виникали певні затримки в термінах закінчення роботи над нею. Це було насамперед пов'язано зі значним перевантаженням науковою роботою колективу, поступовим зменшенням кількості наукових працівників, а також виконанням завдань вищих партійно-радянських органів. Саме тому на засіданні Бюро ВСН від 23 червня 1949 р. наголошувалось, що: «Комісія продовжує проводити значну невластиву їй довідкову роботу для партійних і радянських органів зі складання різноманітних персональних довідок про окремих партизан, що в значній мірі відволікає від основної роботи»¹⁴. Все ж таки провідна тема як низка інших не була завершена найближчим часом у зв'язку з реорганізацією Комісії (фактичною ліквідацією) у воєнно-історичний відділ Інституту історії України в 1950 р.

Паралельно з виконанням провідної наукової теми, співробітники структурних підрозділів Комісії працювали над розробкою цілого ряду наукових тем щодо підготовки збірників документів, монографій, брошур, а також наукових і науково-популярних статей.

Військово-партизанський відділ Комісії, до якого починаючи з 1947 р. входили воєнний сектор, партизанський сектор та сектор персоналій героїв, розробляв теми з ключових питань партизанського руху з метою підготовки відповідних наукових праць. Починаючи з 1946 р. перед науковцями даного відділу було поставлено завдання: «...протягом двох ближчих років, підготувати 8-томну серію документальних збірників про партизанський рух»¹⁵. Для цього співробітниками відділу протягом 1946 р. було застенографовано та записано спогади 158 командирів та комісарів партизанських з'єднань. В перші 2 роки роботи установи її науковцями було прийнято на облік 139 звітів про бойову діяльність та партійно-політичну роботу партизанських загонів і з'єднань, а також зібрано велику кількість документів про партизанську боротьбу і підпільну діяльність в тилу ворога по Сумській, Чернігівській, Київській, Кіровоградській та інших областях України¹⁶. Водночас у 1945–1947 рр. І.І. Слинко виконав тему з історії партизанського руху для підготовки монографічного дослідження «Історія рейдуючого партизанського з'єднання двічі Героя Радянського Союзу С.А. Ковпака»¹⁷. У 1946–1948 рр. Д.Ю. Берлінським було виконано тему з метою підготовки монографії «Історія Житомирського з'єднання партизанських загонів під командуванням О.М. Сабурова»¹⁸.

У 1948 р. відділ розпочав виконання ряду тем щодо підготовки історико-воєнних нарисів, таких як: «Народне ополчення і винищувальні батальйони на Україні в

період Великої Вітчизняної війни Радянського Союзу» (П.М. Балковий), «Нариси з історії партизанського руху на Україні (1941–1944 рр.) в 6-ти томах», «Історія Чернігово-Волинського з'єднання під командуванням О.Ф. Федорова» (П.С. Шилохвост) тощо¹⁹. Наступного року В.І. Клоков розпочав роботу над темою «Провал заходів ворога по боротьбі з партизанським рухом»²⁰. Однак більшість наукових тем, над якими працював даний відділ, так і не були завершені у зв'язку з реорганізацією Комісії у 1950 р. Робота над науковими темами з історії руху Опору була продовжена до 1952 р. науковцями воєнно-історичного відділу Інституту історії.

Відділ окупаційного режиму та воєнної економіки досліджував питання окупаційного режиму як такого, а також вивчав розвиток економіки України під час німецько-фашистської окупації. Вже у 1945 р. співробітниками відділу було виконано ряд тем щодо підготовки збірників документів, таких як: «Збірник документів про німецько-фашистський окупаційний режим на Україні» (Є.В. Сафонова) та «Окупаційний режим на Україні» (Т.С. Золотарьова)²¹.

Наступного року працівниками відділу було зібрано значну кількість матеріалу про здійснення евакуації українських підприємств на Схід, про руйнування німецькими загарбниками промислового фонду УРСР, про вивезення вітчизняного устаткування до Німеччини та про хід відбудовчих процесів народного господарства УРСР. Водночас науковці даного відділу здійснили комплексну наукову експедицію в Кіровоградську область з метою збору документальних матеріалів про окупаційний режим в Україні. Під час даної експедиції було проведено бесіди, в результаті яких записано спогади понад 300 чоловік – учасників тих подій, в т. ч. інтелігенції, робітників та колгоспників. Саме про це відзначав у одній із своїх статей Д.В. Гак, що: «Науковцями відділу хроніки впродовж 1946 р. було зібрано та вивчено велику кількість документів, які характеризують окупаційну політику та методи її здійснення німецькими загарбниками»²². У 1947 р. Т.І. Халепо та П.М. Балковим були виконані теми щодо підготовки наукових праць, присвячених руйнуванню пам'яток української культури, пограбуванню та винищенню української інтелігенції, мирного населення та полонених²³. Серед виконаних відділом у 1945–1949 рр. тем були: «Народне господарство України в роки Вітчизняної війни»²⁴, «Відбудова народного господарства України» (Д.В. Гак)²⁵ та «Крах економічної політики німецько-фашистських загарбників» (П.Т. Городній)²⁶. Все ж таки результати більшості виконаних тем, над якими працював відділ, не знайшли свого втілення у виданнях внаслідок слабого налагодження видавничої діяльності Комісії.

Відділ хроніки займався складанням так званих хронік найважливіших подій періоду Вітчизняної війни. Протягом 1946–1947 рр. співробітники відділу склали «Хроніку подій в м. Києві та Київській області в дні Великої Вітчизняної війни»²⁷, а в 1948 р. В.В. Руднев розпочав складання «Хроніки найважливіших подій визволення України від фашистських загарбників», що виконувалася як окрема наукова проблема Комісії, проте згідно рішення Бюро ВСН та Президії АН УРСР вже наступного року дана проблема була знята з тематичного плану установи та замінена проблемою «Визволення України від німецько-фашистських загарбників»²⁸.

Втім цілковите виконання наукової тематики відділу також не було завершене внаслідок реорганізації Комісії.

Відділ персоналій героїв (з 1947 р. сектор) впродовж 1946–1950 рр. застенографував спогади 98 Героїв Радянського Союзу та склав понад 1500 бібліографічних карток на Героїв Радянського Союзу – українців і вихідців з України²⁹. Також у 1946 р. науковці відділу розпочали роботу з підготовки до друку щоденників керівників партизанських з'єднань, в т.ч. щоденника комісара партизанського з'єднання С.В. Руднева, над яким працював І.І. Слинько. Водночас співробітник відділу А.І. Гулевець готував до друку брошури про визначних партизанів України – Героїв Радянського Союзу³⁰. У 1946–1947 рр. співробітники відділу виконали колективну тему «Герої партизанської боротьби на Україні (збірник біографічних нарисів)»³¹. У 1948 р. під керівництвом відомого учасника партизанського руху В.І. Клокова було розпочато виконання теми «Двічі Герої Радянського Союзу – сини радянської України», яка передбачала підготовку біографічних нарисів³². Втім виконання даної теми, як і ряду інших, не було завершено в зв'язку з тривалим збором матеріалу для написання нарисів.

Окрім наукових тем, присвячених певній проблематиці, за участю співробітників даного відділу було виконано і кілька загальних тем з історії Вітчизняної війни на Україні. Приміром, впродовж 1947–1950 рр. виконувались теми з метою підготовки воєнно-історичних нарисів, зокрема такі як: «Україна в загарбницьких планах німецько-фашистських імперіалістів» (В.Н. Котов)³³.

Водночас тему «Бойові дії радянської армії на Україні в 1941–1942 рр.», яку виконували співробітники П.К. Шапа, та П.П. Гудзенко було знято з тематичного плану на засіданні Бюро ВСН від 7 лютого 1949 р. у зв'язку з виконанням працівниками низки партійних завдань³⁴. У 1950 р. розпочалась робота над комплексною темою «Українська РСР в роки Великої Вітчизняної війни 1941–1945», результатом якої мало стати видання двадцятитомного збірника документів. Втім, знову ж таки, дана ідея не була втілена в життя у зв'язку з нетривалим існуванням Комісії³⁵. Співробітники П.К. Шапа та О.О. Соболев впродовж 1945–1947 рр. виконали теми з підготовки наукових праць, присвячених визволенню регіонів України від німецько-фашистських загарбників, зокрема міст Києва та Одеси, а також визволенню Правобережної України і Донбасу. У 1945 р. П.К. Шапою було підготовлено до друку один із томів започаткованої серії: «Документи Великої Перемоги»³⁶.

Відділ фондів працював виключно над організацією пошуку та збором документального масиву на всій території України, а також упорядкуванням, науковою систематизацією та археографічним опрацюванням документів з метою подальшої їх публікації. У перший рік роботи Комісії задля збереження накопиченого масиву документів та обслуговування ними дослідників з інших установ було створено спеціалізований науковий архів.

Же у 1947 р. документальні фонди архіву Комісії поповнились 42-ма новими стенограмами спогадів учасників Вітчизняної війни, матеріалами Міністерств УРСР, документами щодо народного господарства України в роки Вітчизняної

війни (всього 10 тис. сторінок машинописного тексту). Також було поповнено документальний фонд Комісії різними документальними матеріалами щодо фашистських злочинів (7 тис. сторінок машинописного тексту). Разом з тим на кінець 1947 р. співробітниками даного відділу було закінчено систематизацію всіх документів, що відклались в науковому архіві Комісії³⁷. Наступного року фонди Комісії поповнились ще на 638 одиниць зберігання обсягом 10 тис. машинописних сторінок. Це переважно документи, котрі стосуються бойових дій Червоної армії на території України, діяльності народного ополчення, винищувальних батальйонів, а також організації партизанського руху на Україні. Крім того, впродовж 1945–1948 рр. до архіву Комісії від учасників бойових дій надійшов великий за обсягом масив мемуаристики³⁸.

У 1949 р. працівниками наукового відділу фондів було упорядковано, систематизовано та сформовано 600 справ документів з історії Великої Вітчизняної війни. Водночас працівники відділу склали описи на 4255 справ, систематизували 1200 воєнних листівок, 3964 топографічних карт, взяли на облік центральні республіканські газети за 1941–1943 рр., а також склали картотеку на 419 стенограм спогадів учасників війни³⁹.

Слід відзначити, що виконання Комісією більшої половини наукових тем за участю співробітників відділу фондів передбачало підготовку багатотомних збірників документів, таких як: «Партизанський рух на Україні в роки Великої Вітчизняної війни» у 8-ми томах, «Злочини німецько-фашистських загарбників на території УРСР» у 4-х томах, «Документи Великої Перемоги» у 5-ти томах, «Народне господарство УРСР в роки Вітчизняної війни» у 5 томах та ін. Втім, роботу над підготовкою даних збірників довелось припинити в 1947 р. у зв'язку з розпорядженням РМ СРСР щодо обмеження доступу до низки воєнних документів з метою збереження державної таємниці⁴⁰.

Паралельно перед колективом Комісії часто ставились урядові та партійні завдання. Серед таких завдань було проведення підбору матеріалу на для вищих партійно-радянських органів влади та написання спеціальних робіт, підготовка відомостей про партизанські з'єднання та їх керівників, а також складання списків партизанів – учасників руху Опору⁴¹.

Отже встановлено, що колектив Комісії працював над виконанням 75 наукових тем з питань Великої Вітчизняної війни, з яких лише 19 було закінчено. Крім того співробітниками Комісії було зібрано та систематизовано понад 7 тис. одиниць зберігання різних документів та матеріалів, з яких понад 600 стенографічних записів спогадів та щоденників.

Слід також відзначити, що величезний масив документів, накопичений впродовж 1945–1950 рр., співробітниками Комісії так і не змогли повністю опрацювати. Після реорганізації Комісії цей документальний масив було передано до архіву українського філіалу ІМЕЛу при ЦК ВКП(б), Центрального історичного архіву та архіву Інституту історії України АН УРСР⁴².

Науково-видавнича діяльність Комісії, так як і в інших історичних установах була невід'ємною складовою її науково-дослідної роботи. З'ясовано, що перші

роки роботи Комісії позначились певними труднощі у плані науково-видавничої діяльності. Втім, вже у 1945 р. працівниками Комісії було опубліковано 15 науково-популярних статей в газетах та журналах з тематики Вітчизняної війни обсягом 21 друк. арк.⁴³ У 1947 р. ситуація у плані публікації наукових праць значно покращилась, оскільки цього року побачили світ 11 наукових праць, в т. ч. збірник документів «Листи з німецької каторги» (К., 1947) та монографія Д.В. Гака «Народне господарство України в роки Вітчизняної війни (1941–1945)» (К., 1947). Водночас до друку було подано брошуру В.В. Руднева «Генерал Ватутін», щоденник Героя Радянського Союзу генерал-майора С.В. Руднева, підготовлений І.І. Слиньком та збірник документів «Герої партизанської боротьби на Україні»⁴⁴. У подальшому, внаслідок значної плинності та кількісного зменшення наукових кадрів, показники видавничої діяльності Комісії значно знизились. Так, впродовж 1948–1949 рр. науковцями не було підготовлено жодної серйозної праці, за виключенням кількох невеликих науково-популярних статей та оглядів, поміщених здебільшого у газетних виданнях. Втім, попри негаразди у рік реорганізації Комісії, побачив світ збірник документів «Партизанський рух на Україні в роки Великої Вітчизняної війни» (К., 1950) як результат копіткої роботи науковців установи впродовж нетривалого періоду її існування⁴⁵.

Таким чином, впродовж 1945–1950 рр. колективом даної установи було опубліковано 46 наукових та науково-популярних праць (монографій, збірників документів та статей) загальним обсягом 149 друк. арк.

Науково-популяризаторська робота Комісії здійснювалася шляхом публікації науково-популярних праць, читання лекцій та виступів на радіоєфірі. Вже у 1945 р. співробітниками Комісії було опубліковано 15 науково-популярних статей щодо подій Великої Вітчизняної війни та прочитано 18 популярних лекцій для колективів різних установ та організацій. Прикладом праць, які популяризували героїку часів Великої Вітчизняної війни, можуть бути такі статті, як: «Партизани України – могутня сила в розгромі німецько-фашистських окупантів», «Комісар С.В. Руднев», «Партизанський командир Ілля Діброва» та ін.⁴⁶ Наступного року дещо покращилася робота Комісії щодо читання лекцій, оскільки її співробітниками було прочитано 68 лекцій і доповідей на зборах колективів різних установ. У зв'язку зі значною завантаженістю співробітників Комісії науковою роботою, спостерігається кількісне зниження публікації науково-популярних праць. Так, на кінець 1946 р. було підготовлено до друку лише 13 науково-популярних праць, які так і не були опубліковані⁴⁷. У 1947 р. було прочитано лише 3 вагомні доповіді та підготовлено 9 науково-популярних праць⁴⁸. На кінець 1949 р. кількість прочитаних лекцій та доповідей знову зросла до 42, втім було опубліковано лише 3 науково-популярні статті⁴⁹.

Окрім усталених видів науково-популярної роботи, співробітники Комісії приймали активну участь у проведенні та трансляванні спеціальних радіопередач. Прикладом цього є проведення у 1947 р. за участю співробітників Комісії 3-х радіопередач, присвячених обороні та звільненню Півдня України від німецько-фашистських загарбників⁵⁰.

Загалом за весь період існування даної установи її колективом було опубліковано 40 науково-популярних праць та прочитано 147 лекцій і доповідей.

Крім того, на базі Комісії проводились наукові конференції і сесії, що також знайшло своє відображення у її науково-організаційній документації. За весь період існування Комісії було проведено 1 конференцію та 2 наукові сесії, присвячені обговоренню подій Великої Вітчизняної війни. Так, впродовж 2–3 березня 1946 р. Комісія організувала проведення республіканської конференції, з питань складання «Хроніки найважливіших подій Великої Вітчизняної війни», на якій були присутні представники обласних комісій, архівних установ, міністерств і вищих учбових закладів. Всього у даній конференції прийняло участь 296 науковців тодішнього СРСР⁵¹. У 1948 р. було проведено 2 наукові сесії, в т. ч. 1 спільно з Інститутом історії України. Під час проведення даних сесій було заслухано 10 наукових доповідей, 5 з яких виголосили співробітники Комісії⁵². Разом з тим колективом Комісії проводилась значна робота в плані забезпечення науково-методологічного керівництва роботою периферійних установ (вузів, архівів, шкіл), котрі вносили свій посильний вклад у вивчення окремих питань історії Вітчизняної війни⁵³.

Таким чином, специфіка наукових досліджень Комісії у 1944–1950 рр. полягала у створенні документальної бази з метою подальшого її використання при підготовці збірників документів, наукових і науково-популярних праць. Встановлено, що Комісія по історії Вітчизняної війни на Україні у 1945–1950 рр. виконувала провідну тему «Україна в період Великої Вітчизняної війни Радянського Союзу (1941–1945)», втім остання, так і як низка інших, не була завершена у зв'язку з нетривалим часом існування Комісії. Незначними були науковий доробок Комісії та популяризація її наукових досліджень.

---

¹ Шевченко Ф.П. Про складання хронологічного довідника «Тимчасова окупація німецькими загарбниками населених пунктів України та визволення їх Червоною армією» // Вісті АН УРСР. – 1945. – № 2/3 – С. 19–36.

² Гак Д.В. Основні завдання роботи Комісії по історії Вітчизняної війни на Україні. (Доповідь на науковій конференції по історії Вітчизняної війни на Україні при АН УРСР. Березень 1946 р.) // Вісті АН УРСР. – 1946. – № 4. – С. 3–9.

³ Софінов П.Г. Про складання хроніки Великої Вітчизняної війни // Вісті АН УРСР. – 1946. – № 4. – С. 10–17.

⁴ Деляуров К.А. Про роботу Комісії по історії Вітчизняної війни на Україні над складанням хроніки. (Повідомлення на науковій конференції по історії Вітчизняної війни на Україні при АН УРСР. Березень 1946 р.) // Вісті АН УРСР. – 1946. – № 4. – С. 24–28.

⁵ Інститут архівознавства НБУВ. – Ф. 22. – Оп. 2. – Од. зб. 71. – Арк. 142.

⁶ Архів Президії НАН України (далі АП НАН України). – Ф. 251. – Оп. план. коміс. – Од. зб. 222. – Арк. 294.; Гак Д.В. Основні завдання роботи Комісії по історії Вітчизняної війни на Україні. (Доповідь на науковій конференції по історії Вітчизняної війни на Україні при АН УРСР. Березень 1946 р.) // Вісті АН УРСР. – 1946. – № 4. – С. 5–13.

⁷ АП НАН України. – Ф. 251. – Оп. план. коміс. – Од. зб. 222. – Арк. 291.

⁸ Там само. – Арк. 292.

⁹ Там само. – Од. зб. 183. – Арк. 282.

- ¹⁰ Там само. – Арк. 291.
- ¹¹ Там само. – Од. зб. 183. – Арк. 286.
- ¹² Там само. – Од. зб. 272. – Арк. 365.
- ¹³ Там само. – Од. зб. 280. – Арк. 27.
- ¹⁴ Там само. – Оп. 8. – Од. зб. 118. – Арк. 56.
- ¹⁵ Там само. – Оп. план. коміс. – Од. зб. 222. – Арк. 295.
- ¹⁶ Гак Д.В. Основні завдання роботи Комісії по історії Вітчизняної війни на Україні. (Доповідь на науковій конференції по історії Вітчизняної війни на Україні при АН УРСР. Березень 1946 р.) // Вісті АН УРСР. – 1946. – № 4. – С. 5.
- ¹⁷ АП НАН України. – Ф. 251. – Оп. план. коміс. – Од. зб. 188. – Арк. 144; Од. зб. 272. – Арк. 317.
- ¹⁸ Там само. – Од. зб. 313. – Арк. 229–300.
- ¹⁹ Там само. – Од. зб. 294. – Арк. 62.
- ²⁰ Там само. – Од. зб. 355. – Арк. 418.
- ²¹ Там само. – Од. зб. 183. – Арк. 317.
- ²² Гак Д.В. Вказ. пр. – С. 6.
- ²³ АП НАН України. – Ф. 251. – Оп. план. коміс. – Од. зб. 272. – Арк. 318.
- ²⁴ Там само. – Од. зб. 272. – Арк. 318.
- ²⁵ Там само. – Од. зб. 183. – Арк. 317.
- ²⁶ Там само. – Од. зб. 259. – Арк. 63.
- ²⁷ Там само. – Од. зб. 272. – Арк. 318.
- ²⁸ Там само. – Оп. 1. – Од. зб. 311. – Арк. 35; Оп. 8. – Од. зб. 118. – Арк. 8.
- ²⁹ Гак Д.В. Вказ. пр. – С. 6.
- ³⁰ АП НАН України. – Ф. 251. – Оп. план. коміс. – Од. зб. 222. – Арк. 300.
- ³¹ Там само. – Арк. 300; Од. зб. 272. – Арк. 317.
- ³² Там само. – Од. зб. 294. – Арк. 62.
- ³³ Там само. – Од. зб. 313. – Арк. 317.
- ³⁴ Там само. – Оп. 8. – Од. зб. 118. – Арк. 42.
- ³⁵ Там само. – Оп. план. коміс. – Од. зб. 390-а. – Арк. 101.
- ³⁶ Там само. – Од. зб. 272. – Арк. 312, 317; Од. зб. 313. – Арк. 228.
- ³⁷ Там само. – Од. зб. 272. – Арк. 312.
- ³⁸ Там само. – Од. зб. 313. – Арк. 129–133, 230.
- ³⁹ Там само. – Од. зб. 355. – Арк. 423.
- ⁴⁰ Там само. – Оп. план. коміс. – Од. зб. 272. – Арк. 306–312.
- ⁴¹ Там само. – Од. зб. 355. – Арк. 419–420.
- ⁴² Там само. – Оп. 1. – Од. зб. 198. – Арк. 103–105.
- ⁴³ Там само. – Оп. план. коміс. – Од. зб. 183. – Арк. 288–289.
- ⁴⁴ Там само. – Од. зб. 272. – Арк. 307–308.
- ⁴⁵ Там само. – Од. зб. 355. – Арк. 428.
- ⁴⁶ Там само. – Од. зб. 183. – Арк. 288–289.
- ⁴⁷ Там само. – Од. зб. 222. – Арк. 293–294.
- ⁴⁸ Там само. – Од. зб. 272. – Арк. 308–309.
- ⁴⁹ Там само. – Од. зб. 355. – Арк. 422.
- ⁵⁰ Там само. – Од. зб. 272. – Арк. 309–310.
- ⁵¹ Там само. – Од. зб. 222. – Арк. 299.
- ⁵² Там само. – Од. зб. 313. – Арк. 230–231.
- ⁵³ Там само. – Од. зб. 272. – Арк. 313.